Utdrag ur

Samuel Owen – Teknik- och ångbåtspionjär

Daedalus 2009 Tekniska museets årsbok

Företal

ATT INDUSTRIALISMEN inneburit en omvälvande omdaning av människors livsvillkor och samhällslivet i stort är naturligtvis en truism. Det kan därför förvåna att en av dess främsta pionjärer i Sverige – Samuel Owen – ägnats så begränsat intresse av eftervärlden. Det kan knappast ha varit hans levnadshistoria som föranlett ointresset. Han invandrade från England, var expert på ångmaskiner, grundade en egen verkstad med ofta långt över 100 anställda och engagerade sig djupt på en rad områden. Owen var rastlöst verksam under 1800-talets första hälft med nya uppfinningar, konstruktioner och affärsprojekt, de senare främst inom ångsjöfarten, som han introducerade i Sverige.

Även på det personliga planet synes hans liv ha varit växlingsrikt vilket flera äktenskap och en dom för äktenskapsbrott tyder på. Till bilden hör också hans mycket starka nykterhetsintresse och engagemang för sin tro; han tillhörde den Wesleyanska metodiströrelsen i England. Som yrkesman var Owen en stor talang och nydanare på flera tekniska områden. I affärer var han emellertid inte lika lyckosam, av allt att döma till en del beroende på brist på egna ekonomiska resurser och riskvilligt kapital. Den produktion som under årens lopp lämnade verkstaden på Kungsholmen i Stockholm är imponerande. Det rörde sig bland annat om ett sextiotal ångmaskiner, omkring tusentalet tröskverk, tre fartygsskrov i järn och några mudderverk. Den viktigaste marknaden var det svenska lantbruket, gruvor och industrier men också viss export förkom. Owen var en aktad person i sin samtid och medlem i bland annat Kungl. Vetenskapsakademien, även om inte fiender och konkurrenter saknades. Han kan definitivt inräknas i raden av betydande invandrare som gjort avgörande insatser för de svenska näringarnas utveckling. Dessa personer har, liksom Owen, påfallande ofta mött problem med sin religionsutövning, som avvikit från den påbjudna.

Det är en stor glädje för oss att kunna publicera denna biografi i ett samarbete mellan Tekniska museet med vänförening, Sjöhistoriska museet med vän-

Han "lägger puzzel" med morfars far — Samuel Owen

□ 75-årige jägmästaren Harry Rülcker i Mönsterås i Småland är ivrigt sysselsatt med att forska fram uppgifter om sin morfars far. Denne var en till den grad klurig person att han lyckades driva en båt med propeller åtskilliga år innan John Ericson var färdig med sin uppfinning. Den remarkabla farkosten, Wich of Stockholm — Stockholmshäxan — vållade av naturliga skäl stor uppståndelse då den gick ut på sin jungfrufärd. Detta hände 1816.

Uppfinnargeniet ifråga var Samuel Owen, kallad det svenska ångfartygets fader. I dagarna finns det speciell anledning att minnas honom. Den 12 maj är det nämligen 200 år sedan han föddes. Postverket har förresten redan hunnit hedra honom med ett jubileumsfrimärke.

Sin huvudsakliga livsgärning utförde Samuel Owen i Stockholm, men det finns en mera okänd parentes i hans liv. Med sin propeller experimenterade han några år vid Häste, ett litet järnbruk utanför Norberg i Bergslagen, och var även rådgivare åt Ulfshyttan, som i slutet på 1930-talet blev dotterbolag till Wikmanshytte bruk.

Det är en händelse som ser ut som en tanke att den sentide ättlingen i Småland, Harry Rülcker, då han tjänstgjorde som jägmästare i de mellansvenska bruksbygderna kom på att Samuel Owen satt spår efter sig även i dessa trakter. Det bekräftar bl.a. gamla handlingar i väl bevarade bruksarkiv.

Harry Rülcker har med hjälp av andra källor och muntlig tradition samlat ett material som bidrar till ett mera nyansrikt porträtt av Samuel Owen. Av de många pusselbitarna fogas ett märkligt levnadsöde.

Samuel Owen var född i en liten by i Shropshire i England. Han började försörja sig som färaherde och var en tid också snickare innan han tog chansen att förverkliga sin

Harry Rülcker har tagit fram en del Owen-minnen bl. a. porträtten och en gravyr av det

Samuel Owen

(1774 - 1854)

" Svenska ångbåtsindustrins fader "

Samuel Owen föddes 1774 i byn Norton i provinsen Shropshire cirka 6 mil nordväst om Birmingham i sydvästra England. Hans föräldrar hade ett stort lantbruk. Samuel fick tidigt hjälpa till på gården. Arbetade även som timmerman och snickare. Han kom sedan till ett stort gjuteri utanför Birmingham som byggde ångmaskiner, där arbetade han i 4 år. Fick därefter anställning hos Morny och Wood i Yorkshire, den bästa ångmaskinsfabrikanten i England.

Samuel Owen gifte sig med Ann Toft 1796. De fick tillsammans 6 barn. Men när Samuel senare flyttade till Sverige ville hustrun icke följa med.

År 1804 var det svenska kanslirådet, Edelcrantz i England för att studera bl.a. järnmanufaktur. Det var han som anlade den omtalade eldkvarnen på Kungsholmen . I England inköpte han 4 ångmaskiner,sådana fanns icke tidigare i Sverige. Samuel Owen övertalades att följa med till Sverige för att hjälpa till med uppmonteringen. Den 4 maj 1804 landsteg så Samuel Owen för första gången i Göteborg och Sverige. 1806 arbetade Samuel på ett gjuteri vid Liljeholmsviken och konstruerade där Sveriges första valsverk för tunnplåt till Eskilstuna.

1809 startade S Owen ett eget faktori på Kungsholmen, Sveriges första mekaniska fabrik som han drev i 30 år. Här byggde han upp en stor mekanisk verkstad som han försåg med maskiner av egen tillverkning, det var svarvar, valsverk, borrmaskiner, pressar m.m. Owen fick själv också utbilda sina verkstadsarbetare. En mängd ångmaskiner tillverkades. En mycket populär produkt var också tröskverk.

1810 följde S Owen med en kollega upp till Bergslagen, till Nyhyttans bruk utanför Norberg, cirka 2 mil söder om Hedemora. Owen lärde nu känna dessa trakter och bosatte sig där en tid och ägnade sig åt att utveckla sina ideer.

I Hedemora blev S Owen bekant med borgmästare Swedell och blev bekant med en dotter i huset, Brita Carolina. De gifte sig 1817, och fick två barn, varav ett dock dog mycket tidigt. Brita insjuknade och dog tidigt, 1821.

Owens mekaniska verkstad i Stockholm gick bra, och Owen ägnade sig nu alltmer åt att utveckla maskindrivna fartyg. Den första ångbåten - Wich of Stockholm- Stockholmshäxan- blev färdig 1816 och drevs med en sorts propeller, mer än 20 år före John Ericssons patent !

Den första ångbåten för passagerartrafik var " Amphitrite " (uppkallad efter havsguden Poseidons maka), det var en hjulångare som även var försedd med hjälpsegel. Den kunde ta upp till 180 passagerare. Premiärturen gick från Stockholm via Västerås och Strängnäs till Uppsala i september 1818. Det var ***Sveriges första ångbåt som gick i reguljär trafik*** . Ångpannan eldades med ved, en stor del av däcket var upplagsplats för all ved. Färdas med båt var på den tiden ett mycket behagligare sätt att resa än att färdas på knaggliga och mycket dåliga vägar.

Samuel Owen var alltså den som startade ångbåtstrafiken på Mälaren och i skärgården. Den levde kvar ända fram till 1930-talet då landsvägarna och järnvägarna alltmer tog över. På senare tid har dock båttrafiken levt upp igen.

Kajen på Riddarholmen var den första platsen för huvudstadens ångbåtstrafik. 1826 fanns totalt 5 ångbåtar, samtliga ägdes helt eller delvis av S Owen :

" Josephine " på 50 hästkrafter, för 600 personer, till Strängnäs, Västerås, Arboga
" Stockholm" på 50 hästkrafter, för 300 personer, " " "
" Upsala " ,på 16 " , 200 , till Upsala
" Yngve Frey " 22 " , 300 , till Strängnäs, Västerås, Arboga
" Föreningen " 44 " 350 , till Karlskrona (det tog en vecka)

Ångbåtstrafiken var en ekonomiskt mycket god affär för Owen. Han tillverkade 30 ångfartyg på sitt varv under de närmaste decennierna. Samuel Owen konstruerade också de första svenska fartygen i järn, som till varvsarbetarnas häpnad faktiskt flöt riktigt bra.

En av ångfartygens kommissionärer i Stockholm var stadsmajoren Strindberg, vars dotter Elisabeth "Lisette" gifte sig med Owen 1822. De fick nio barn. Däribland Edward Owen (född 1827), blivande pappa till Agnes Owen (född 1872), Harry Rulckers mamma.

Denne major Strindberg blev sedermera farfar till August Strindberg (1849 - 1912) och Lisette blev faster till Strindberg.

Owen konstruerade också och byggde en pumpångmaskin för Höganäs stenkolsgruvor, 1832, den var i drift till 1903 och är nu nu medelpunkten i Tekniska Museets stora maskinhall, vår äldsta bevarade ångmaskin.

Samuel Owen var verksam inom en mängd skiftande områden. I hans verkstad tillverkades t.ex. flyttbara tröskverk, kvarnar, pumpar och en mängd olika maskiner. Han tillverkade Sveriges första järnbro, även kanoner. Han sysslade med det mesta, han var ett tekniskt geni !

Men hans ekonomiska kunnande var inte lika gott. Hans oerhörda experimentlusta blev dyrbar. Det hela slutade med ekonomisk ruin.

Han bodde sista åren i Stockholm och dog 1854, nära 80 år gammal. Han ligger begravd på Norra Kyrkogården.

Han var medlem av Kungl. Vetenskapsakademien och riddare av Kungl. Vasaorden. På Kungsholmen, strax intill Stadshuset ligger Owens gränd och minner om hans verksamhet i dessa trakter.

Hans hustru, Lisette, dog 1880 och var således änka i 26 år och hade det ekonomiskt besvärligt. August Strindberg har i " Tjänstekvinnans son " givit en bild av sin faster Lisette.

" Hon var änka efter en berömd engelsk uppfinnare och fabriksägare som slutat som ruin. Hon hade pension, på vilken hon levde med två döttrar med fin uppfostran. Hon var klädd i spetsmössa och kysstes på hand.- Hennes rum buro spår av förgången lyx och talrika och förmögna vänner.- den avlidne mannens byst, klädd i Vetenskapsakademiens frack med Vasaorden . Faster drack the och läste engelska böcker.".

Harry Rulcker utförde , som pensionär, på 1970- talet ett omfattande arbete för att få fram uppgifter om sin morfars far, Samuel Owen, som föddes den 12 maj 1774. Föreliggande uppgifter är till stor del hämtade från Harrys släktforskning.